

УДК 323.2:364.42/.44(043.3)

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2020-1\(59\)-8](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2020-1(59)-8)

Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА

доктор наук з державного управління, професор, директор Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0001-9227-7426

Inna SEMENETS-ORLOVA

Doctor of Science in State Administration, Professor, Director of the Scientific and Scientific Institute of Management, Economy and Business, Interregional Academy of Personnel Management, 2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0001-9227-7426

ПРОБЛЕМА НАУКОВОЇ ДЕФІНІЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ

THE ISSUE OF THE SCIENTIFIC DEFINITION OF STATE FAMILY POLICY

У статті досліджуються концептуальні засади сімейної політики як самостійного напрямку соціальної політики. Проаналізовано історико-теоретичну генезу сімейної політики, охарактеризовано задачі в сфері захисту сім'ї та гарантування сімейного добробуту, з якими зіштовхувалися держави на різних етапах свого розвитку, здійснено аналіз концепцій, спрямованих на реалізацію заходів підтримки сім'ї у рамках моделей сімейної політики в ЄС, надано спробу їхньої оцінки за рядом критеріїв. Окреслено ідейно-теоретичні підвалини концептуальних напрямків модернізації сімейної політики, досліджено сучасний стан та визначено перспективи подальшого розвитку системи підтримки сім'ї в ЄС та Україні. Систематизовано зарубіжні підходи до визначення змісту дефініції «сімейна політика».

Ключові слова: сім'я, державна сімейна політика, ефективність сімейної політики, неоліберальна ідеологія сімейної політики, моделі сімейної політики: консервативна, соціал-демократична, ліберальна.

In the article present the conceptual principles of family policy as independent direction of social policy. The historical and theoretical genesis of family policy is described, tasks in the sphere of defence of the family and guaranteeing of the family welfare, into which the states ran on the different stages of the development, are analyzed. The analysis of conceptions, directed on realization of the family support measures in the modern models of family policy in EU is carried out on the basis of numerous criteria. The theoretical foundations of the conceptual directions of modernization of family policy are outlined. The modern prospects of subsequent development of the family support system in EU and Ukraine are analyzed on the basis of analysis of the activity of the European scientific family policy networks. Scientifically analytical maintenance of the modern European programs of research of family policy is analysed, basic meaningful conclusions, done during the searching-research activity, are systematized.

The study found that the modern family support system in Ukraine is characterized by eclectic uncertainty within a specific family policy model and contains elements of different ideological family support regimes, which sometimes contradict each other. The paper notes that the creation of new jobs in Ukraine, especially in rural areas, a stable policy in the labor market, the solution of the housing issue and assistance in the performance of parental and professional duties will demonstrate the greatest degree of efficiency in the process of solving demographic problems. The spread in Ukraine of the European trend in family development, which consists in an increase in the dependence of population indicators on the internal psychological need of a person to have children, is considered as a pattern of modern family development. In the conditions of the 21st century, the main task of state support for the family is the reorientation of the market economy from the individual to the family, without replacing individual responsibility with social responsibility.

Foreign approaches to determining the content of the definition of "family policy" are systematized.

Key words: the family, public family policy, an efficiency of the family policy, models of the family policy: the conservative, the social-democratic and the liberal.

Постановка проблеми. Первинне визначення понять, їх подальший розвиток грає важливу роль в будь-якій теорії. З'ясування дефініції поняття «сімейна політика» є наріжним завданням у процесі наукового аналізу в рамках даного дослідження.

Необхідність актуальної сімейної політики в західних демократіях зумовлена

такими явищами, як старіння суспільства, зміни в структурі сім'ї, активізація професійної активності жінок і виникаючою звідси необхідністю пошуку рівноваги між професійною реалізацією і сімейним життям. На думку Г. Теренса, без виваженої сімейної політики у будь-якій державі важко уявити соціальну справедливість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання взаємодії сім'ї та держави є об'єктом дослідження багатьох соціальних наук. Серед вітчизняних авторів робіт з соціології сім'ї можна виділити Ходарченка К. О., Чеботарьову О. В., з проблем гендерної політики – Довженко В., Кремешну Т., Суковату В. Питання соціальної держави ґрунтовно досліджено у роботах Бабкіна В. Д., Бабкіної О. В., Куценко В. І., Сіленко А. О., та інших. Проблеми розвитку соціальної політики в цілому присвячено роботи Горбатенка В. П., Лібанової Е. М., Палій О. М., Семигіної Т., Скуратівського В. А. Питання якості надання соціальних послуг сім'ї розглянуто у роботах Горемікіної Ю. В., Сіденко С. В., Ягодки А. Г. Вплив наслідків сучасних демографічних процесів на процес вироблення окремих заходів підтримки сім'ї проаналізовано у роботах таких вітчизняних вчених, як: Думанська В. П., Клочан І. А., Крімер Б. О., Накалюжна І. В., Слюсар Л. І., Стешенко В. С., Шевчук П. Є. Проблематиці молодіжної політики присвячено праці Головатого М. Ф., Дорожкіної І. В., Крючкова А. І., деякі аспекти проблеми насильства у сім'ї досліджено у роботах Бабенко О. Е. Стан розвитку сімейних відносин на сучасному етапі є предметом дослідження у працях Курило І. О. Однак, роботи перерахованих авторів аналізують лише деякі окремі аспекти теоретико-практичної площини сімейної політики. Державну сімейну політику більш конкретно розглянуто у декількох інших дослідженнях, проте, зауважимо, що це лише одиничні праці, у яких поняття державної сімейної політики розглядається лише з одного або кількох аспектів, але не в системі комплексного багатовекторного наукового аналізу. Наприклад, у роботах М. Бороди дано спробу детермінувати деякі теоретико-практичні аспекти сімейної політики, проте автор синонімізує ряд завдань сімейної політики із завданнями демографічної політики. Ряд пронаталістських аспектів сімейної політики проаналізовано у дослідженнях Герасименко Г. В. У історико-еволюційному контексті деякі теоретичні питання сімейної політики розглянуто у роботах Мелешко Л. Питання регіональної сімейної політики вивчали Павленко Я. М. та Повстин О. В. Правові аспекти сімейної політики досліджено у роботах Мельничук Л. Над більш деталізованим політологічним аналізом сімейної політики та вивченням світового досвіду практики сімейної політики працювали Коломієць О. О. (дослідниця зосереджувала наукові пошуки на проблемі державної матеріальної підтримки

сім'ї), Ничипоренко С. В. (у центрі пошукової уваги дослідниці – тема молодіжної сімейної політики), Чеховська І. В. (із зосередженням акцентів наукових пошуків на законодавчих питаннях державної турботи про сім'ю).

Серед російських дослідників, які займалися вивченням питання взаємовідносин сім'ї та держави варто виділити А. І. Антонова, А. Г. Вишневецького, С. І. Голода, Т. А. Гурко, М. С. Мацковського, В. М. Медкова, Н. М. Римащевську, А. Г. Харчева. Питанню ефективності заходів соціально-політичного впливу на сім'ю присвячено дослідження А. В. Артюхова, С. В. Дармодохіна, О. В. Дорохіної, Г. І. Клімантової. Сімейна політика європейських держав стала предметом розгляду для К. В. Зоріної, О. В. Кайлової, А. А. Митрикаса, О. Б. Осколкової, В. Сакевич, Ж. В. Чернової, К. Е. Яновського.

Проблема впливу держави на сім'ю представлена в роботах таких зарубіжних вчених, як: Г. Беккер, Ван Д. Каа, А. Карлсон, Ф.-К. Кауфманн, Д. А. Колеман, О. Кравдал, П. Макдональд, С. МакРайє та інші. Комплексні сучасні дослідження сімейної політики представлені в роботах А. Готьє, Ш. Камерман, О. Тевенон, Л. Хантрайз, Ш. Циммерман.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – проаналізувати та систематизувати різні підходи до дефініції «сімейна політика».

Виклад основного матеріалу. Термін «сімейна політика» формувався впродовж ХХ ст., коли питання, пов'язані з життям сім'ї, почали активно обговорюватися в багатьох країнах і привернули увагу дослідників. На думку Ш. Камерман, значна увага сімейній політиці у наукових та суспільно-політичних дискурсах приділяється саме протягом останніх 30 років [1, р. 24]. Вперше термін «сімейна політика» з'явився в Європі в 40-х рр. ХХ ст. у дискусіях про соціальну державу; окремі елементи державної турботи про сімей почали виникати в Західній Європі з другої половини ХІХ ст. Радикальні зміни в цьому процесі сталися після Другої світової війни під впливом демократичного руху.

До 70-х рр. ХХ ст. «сімейна політика» як самостійний термін практично не використовувався в політичних або академічних дискурсах, замість цього обговорювалася демографічна політика тієї або іншої держави, хоча питання становища сімей завжди знаходилися в центрі уваги виробників політики. Так, наприклад, в Швеції вже в 1939 р. дослідниця А. Мюрдаль говорила про необхідність розробки програми, «направленої на гарантування безпеки сім'ї» [3, р. 559].

Як відзначає А. Готьє, в першій половині ХХ ст. існували деякі урядові програми для сімей, які умовно ми можемо віднести до сімейної політики в сучасному розумінні даного терміну, проте вони мали цілком диференційовану цільову спрямованість, оскільки були адресовані саме найбільш вразливим сім'ям з дітьми [4, р. 36].

У 30–40-х рр. ХХ ст. економічні витрати, пов'язані з народженням і вихованням дітей, поступово починають сприйматися як один з важливих чинників, що впливає на демографічну поведінку населення в цілому. У 1930-і рр. багато країн Західної Європи зіткнулися з депопуляційними проблемами, вирішити які, як тоді вважалося, могло б тільки втручання держави. Отже, у момент своєї появи сімейна політика, по суті, представляла демографічну політику, направлену на вирішення проблеми стрімкого падіння народжуваності.

Для визначення окремого напрямку соціальної політики, а також самостійної області досліджень, пов'язаної зі становищем сім'ї, термін «сімейна політика», в країнах Західної Європи почав використовуватися як в політичному, так і науковому лексиконі з кінця 1960-х рр. [5, р. 58]. Формування та інституціалізація сімейної політики як системи заходів, здійснюваних державою стосовно сім'ї та громадян з сімейними обов'язками, відбулися в контексті розвитку держав загального добробуту. Проблему народжуваності виробники політики помістили в ширший контекст сім'ї, соціальної підтримки громадян, зайнятості, забезпечення добробуту, гендерної рівності.

У 1965 р. шведський уряд організував Комітет з сімейної політики, а в 1967 р. австрійський уряд – Консультативну Раду з сімейної політики. У 1989 р. Комісія Європейського Співтовариства заснувала Європейський центр з вивчення сімейної політики (European Observatory on National Family Policies), який займається аналізом зміни форм, функцій і статусу сім'ї в кожній з країн – членів ЄС, оцінює і поширює інформацію про зміни в сімейній політиці. Даний центр фінансується ЄС. У 1991 р. рішенням Кабінету Міністрів України було створено Державний інститут розвитку сім'ї й молоді. Діяльність Інституту спрямована здебільшого на науково-методичне забезпечення формування й реалізації політики держави, спрямованої на розвиток дітей, жінок, молоді, інституту сім'ї, соціальної підтримки в цій сфері. У 1991 р. був створений подібний науково-дослідний інститут сім'ї у Росії. У Ватикані починають активно відбуватися регулярні Пленарні Асамблеї

Папської Ради в справах сім'ї, де розглядають актуальні проблеми європейських сімей.

Першими дослідниками, які підняли питання визначення терміну «сімейна політика» були Ш. Камерман і А. Кон. У 1978 р. вони видали книгу «Сімейна політика: держава і сім'я в 14 країнах», у якій були представлені країни з явною і прихованою сімейною політикою [6]. «Явна сімейна політика» означала, що в країні існує державна, законна і інституційно встановлена концепція сімейної політики, на основі якої функціонує дієва система державної підтримки сім'ї. При цьому сім'я поставала об'єктом політичних дебатів, а політичні цілі щодо сім'ї було чітко артикульовано. А. Кон припускав, що сім'ї перебувають у кращому становищі в країнах з очевидною сімейною політикою [6, р. 410]. Але приклад скандинавських країн на даному етапі доводить зворотнє. Так, сімейні допомоги й послуги в цих країнах більш розвинені ніж, наприклад, у Німеччині, але при цьому в них немає явних цілей сімейної політики в прямому значенні. Прихована сімейна політика характеризується неінституціалізованістю на державному рівні як окрема сімейна політика, хоча паралельно у державі можливою була наявність інших розвинених напрямів соціальної політики, пов'язаних з сім'єю. У зміст явної сімейної політики включається свідомо спроектований ряд заходів з метою досягнення специфічних завдань щодо дітей, осіб з сімейними ролями або сімейної одиниці як одного цілого.

Сімейна політика, на думку Ш. Камерман, спочатку використовувався для опису всіх дій уряду стосовно дітей та їх сімей, зокрема законодавчих, адміністративних, політико-виконавчих стосовно сімей з дітьми чи індивідів у процесі виконання їх сімейних ролей та тих дій, які мають ненавмисні наслідки для сімей. Ш. Камерман зосереджує свою увагу на тому, що сімейна політика адресована дітям із всіх сімей, не лише бідних, хоча на останніх може бути звернена особлива увага [7, р. 26].

На думку Ш. Камерман, сімейна політика – підкатегорія соціальної політики, що може розглядатися як критерій, за допомогою якого вся соціальна політика оцінюється щодо її наслідків для сімейного та дитячого благополуччя. Сімейна політика може бути також інструментом для досягнення певних завдань в інших соціально-політичних областях. Наприклад, певні заходи сімейної політики можуть використовуватися для досягнення бажаної ситуації на ринку праці, заохочуючи більшу кількість жінок брати участь в оплачуваній зайнятості. Тому, сімейна політика може

мати із соціальною політикою спільний об'єкт впливу, а соціальна політика може використовувати сімейну політику як інструмент або навіть мету соціальної політики [7, р. 27].

Перспектива втілення конкретних заходів сімейної політики припускає, що наслідки цих заходів відобразяться на сім'ях, що спричинює суспільні дебати про всю соціальну політику загалом. Сім'я, на думку Ш. Камерман, має складатися як мінімум з одного дорослого члена і однієї дитини. Таке розуміння поняття сім'ї притаманне практично всім вітчизняним та зарубіжним вченим, за винятком деяким американським, які до поняття сім'ї відносять також одиноких людей без дітей.

На думку Ш. Камерман, сімейне благополуччя є першим критерієм для оцінки результатів доречності державних заходів сімейної політики. Інструменти сімейної політики, як вважає Ш. Камерман, є такі: грошові і податкові виплати, соціальні послуги, законотворча діяльність держави і адміністративно-виконавчі директиви [7, с. 28].

Термін «сімейна політика» почав використовуватися у вітчизняній науковій літературі порівняно недавно – в 1970-і роки. Однак широкого поширення поняття не одержало, його визначення відсутнє в українських та російських енциклопедіях. Слід також зазначити, що за часів СРСР державна сімейна політика ототожнювалась із соціальною політикою, а інституційні інтереси сім'ї враховувались опосередковано. Політика щодо сім'ї проявлялась безпосередньо – у матеріальній підтримці сімей з дітьми, врегулюванні шлюбно-сімейних відносин, відкритих пронаталістських заходах [37, с. 140]. Початок активній розробці змісту сімейної політики, її цілей, форм і методів на колишньому радянському та сучасному пострадянському просторі поклав регіональний демографічний семінар з проблем сімейної політики, що проходив у м. Юрмала (Латвія) в 1988 р.

У науковій літературі і суспільно-політичній лексиці сам термін «сімейна політика» почав активно використовуватися приблизно з середини 80-х років минулого століття. Однак ні у «Демографічному енциклопедичному словнику», ні в «Багатомовному демографічному словнику», підготовленому під егідою Міжнародного союзу по вивченню народонаселення, даний термін не був представлений. Визначення його немає і в сучасних українських енциклопедіях, і словниках.

У 1991 р. у Москві була проведена конференція Міжнародного союзу сімейних організацій «Глобальна сімейна політика і права родини». Це була перша конференція

на пострадянському просторі, у назві якої використовувався термін «сімейна політика». Впровадженню терміну «сімейна політика» в соціальну практику на пострадянському просторі також сприяла розробка і публікація Національною радою з підготовки і проведенню Міжнародного року сім'ї в Російській Федерації Концепції державної сімейної політики РФ (1993 р.).

На сучасному етапі предмет сімейної політики часто ототожнюється з предметом соціальної політики. Тому, на пострадянському просторі сімейна політика є дещо деформованою і носить характер соціального захисту. У перехідний період пріоритетною метою такої політики стало забезпечення виживання багатьох сімей, тобто соціальна безпека. Для українських реалій і в темпоральному, і в сучасному розрізі характерна подібна позиція, однак у вітчизняних наукових колах уже визріли передумови для її категоричного переосмислення, про що мова піде трохи нижче.

Починаючи з 1994 р. більшість країн приймають нормативні акти, які стосуються сімейної політики. 1994 рік за рішенням ООН був названий Роком сім'ї. Це свідчить про те, що до кінця ХХ ст. сімейна політика інституціоналізувалась як один з напрямів соціальної політики сучасних держав загального добробуту.

Поширенню терміну «сімейна політика» в науковій літературі України, вітчизняних засобах масової інформації, сприяла розробка і схвалення Верховною Радою України 17 вересня 1999 р. Концепції державної сімейної політики. Використання терміну «сімейна політика» у назві документу, на нашу думку, безумовно, зіграло важливу роль у його ствердженні. Вслід за цим, місцеві адміністрації на території України прийняли так звані регіональні концепції сімейної політики.

Згідно з вузькою дефініцією, сімейну політику прийнято розглядати як субкатегорію соціальної політики. За цією дефініцією сімейна політика займається виключно проблемами сім'ї, на відміну від соціальної політики, яка намагається допомогти у вирішенні проблем індивідів в суспільстві незалежно від їх сімейного стану. Такий підхід до категоризації сімейної політики у світовій науці представлений роботами англійського дослідника Л. Хантрайз, яка визначає сімейну політику як конкретний напрям більш загальної соціальної політики [8, р. 68].

На думку Л. Хантрайз, в межах Європейського контексту, термін «сімейна політика» використовується, щоб охарактеризувати політичні заходи, які ідентифікують сім'ю як навмисну мету специфічних дій, і в межах

яких ініційовані заходи проектуються, щоб мати зіткнення на сімейних ресурсах і, кінцем кінцем, на самій сімейній структурі, наприклад, дитячі або сімейні виплати. У статті «Соціальна політика» в російському енциклопедичному словнику «Народонаселення» у руслі даного підходу сімейну політику визначено як «систему заходів у напрямку допомоги родинам з дітьми».

Отже, згідно з вузьким підходом до концептуалізації даного поняття сімейна політика стає одним з напрямків соціальної політики, що фокусує свою увагу на сім'ї, а не на всьому населенні в цілому. У цьому випадку до заходів сімейної політики зазвичай відносять традиційні компоненти: грошову допомогу (наприклад, допомога багатодітним, житлові дотації, стипендії на освіту тощо); непряму грошову підтримку (наприклад, податкові пільги, субсидії); декретну відпустку і відпустку по догляду за дитиною; сервісну підтримку (система установ по догляду за дитиною). Даний підхід до визначення сімейної політики виділяє як об'єкт політики держави сім'ю (подружня пара і / або самотній батько), яка має дітей, а предметом розгляду стають всі дії держави, здійснювані стосовно сім'ї.

Другий, ширший, підхід до визначення сімейної політики полягає в тому, що сімейна політика може розглядатися ширше, ніж соціальна політика. Американська дослідниця Ш. Циммерман пропонує наступне визначення: «У широкому сенсі сімейна політика – це всі дії уряду, які зачіпають сім'ю безпосередньо або опосередковано» [9, р. 42]. Це означає, що політичний вибір колективно погоджених цілей і цінностей розвитку стосується як проблем сім'ї, так і суспільства в цілому. За широкого підходу до розуміння змісту сімейної політики її первинною метою визначено індивідуальний і сімейний добробут [9, р. 43]. Важливість добробуту пов'язана з його значенням для функціонування окремого індивіда і сім'ї, для соціальних відносин та інтеграції, для демократичного розвитку. Таким чином, на думку Ш. Циммерман, мета сімейної політики полягає в тому, щоб досягнути індивідуального і сімейного добробуту, що в результаті буде сприяти досягненню інших соціальних цілей і цінностей» [9, р. 43].

Широке визначення сімейної політики, на думку Л. Хантрайз, відкриває більш відповідну методологічну структуру для наукового аналізу «сім'ї і сімейного добробуту», включає заходи, що здійснюються в інших політичних областях і що мають ненавмисні результати для сімей або дотиково стосуються сімей, наприклад, трудовий ринок і

політика зайнятості, або мають за мету захист дітей, старших людей чи попередження соціального виключення. Л. Хантрайз називає широке визначення сімейної політики корисним для глибокого наукового огляду, адже оперування ним сприяє більш цілісному, скоординованому і системному підходу до політичного розвитку [10, р. 19]. Л. Хантрайз у своїх аргументах на користь даного підходу виходить з визначення соціальної політики, яке було запропоновано Р. Тітмуссом, і екстраполює цю дефініцію сімейної політики на власне визначення поняття «сімейна політика». На основі аналізу британського досвіду Р. Тітмусс запропонував широке визначення соціальної політики, яке достатнє часто використовується в політичному аналізі для кроснаціонального порівняння діяльності держави в сфері розв'язання соціальних задач. Р. Тітмусс описав соціальну політику в термінах дій держави, направлених на досягнення специфічних цілей, таких як забезпечення добробуту, гарантування мінімального рівня доходів, і реалізації ряду заходів по прогресивному перерозподілу загальних ресурсів. Він вважав, що ці дії повинні сприяти ефективному розвитку суспільства. На думку Л. Хантрайз, наприклад, британських вчених, цей підхід до визначення соціальної політики цілком можна використовувати для концептуалізації сімейної політики, виділивши сім'ю як об'єкт соціальної політики [10, р. 20]. У цьому випадку в полі зору дослідників потрапляють всі спеціальні дії, які робить держава безпосередньо відносно сім'ї. Тому, за такого широкого підходу до визначення сімейної політики, урядові заходи і програми слід розглядати з погляду їх впливу на положення сім'ї в конкретному суспільстві, її ресурси і структуру [10]. Даний підхід виділяє предметом сімейної політики всі дії держави, здійснювані стосовно сім'ї.

На думку Ш. Циммерман, сімейна політика має за мету вирішення проблем сімейного розвитку у суспільстві, адже такі проблеми чисельні і багатогранні, більшість з них мають політичний компонент [9, р. 65]. Цей політичний компонент, як правило, ігнорується або не враховується, значною мірою тому, що більшість людей не знають про те, як політика впливає на їхнє життя. Дефініція Ш. Циммерман, що висвітлює різні аспекти сімейної політики включає: всі дії уряду, які зачіпають сім'ю; філософські рефлексії про ідеальну політику щодо сім'ї; науковий аналіз альтернатив, спрямованих на досягнення певної мети сімейного розвитку; тимчасові заходи, пов'язані з розв'язанням конкрет-

них сімейних проблем; узгоджений порядок дій, пов'язаних з практичним вирішенням проблем сім'ї; колективний вибір в зв'язку з досягненням цілей сімейного розвитку.

Висновки. У сучасній науковій літературі України сімейну політику розглянуто в викривленому вузькому значенні (у розумінні дефініції переважає зосередження переважно на прямих грошових виплатах, допомозі багатодітним родинам, податковим пільгам, оплачуваній декретній відпустці). У інших наукових працях бачимо зосередження уваги на демографічних та пронаталістських аспектах сімейної політики, а точніше – констатації існуючих проблем без різновекторного вивчення шляхів їх можливого подолання. Серед широкої громадськості (публіцистика, інформативні медіа) досі побутує думка про ототожнення сімейної та гендерної політик.

У Концепції державної сімейної політики України зазначено, що сімейна політика має стати складовою всієї соціальної політики України. Це означає, на законодавчому рівні України сімейну політику поки не інституціоналізовано як самостійний політичний напрям.

У ході дослідження з'ясовано, що в основі майже кожного підходу до визначення сімейної політики лежить проблема співвідношення функціонального навантаження сімейної і соціальної політики. Кожен підхід при цьому має цілком конкретні переваги і обмеження. Для системного узагальнення цих підходів прийнято виділяти вузьку та широку дефініцію сімейної політики.

Отже, прихильники широкого підходу пропонують розглядати і оцінювати весь спектр дій, що робить держава, крізь призму того впливу, який вона чинить на членів сім'ї в суспільстві. Як критерій оцінки дій урядів виділяється «благополуччя сім'ї» в найширшому сенсі цього слова, наприклад економічному, соціальному, фізичному і ін. Прикладами такого благополуччя можуть служити політика в області професійної зайнятості, що направляє на стимулювання або, навпаки, перешкоджання участі жінок на ринку праці; політика оподаткування, освіти і охорони здоров'я і ін.

Широке визначення сімейної політики включає в себе такі фундаментальні блоки: 1) сімейне законодавство (шлюбне законодавство, законодавчі акти, які регулюють процес розлучення, законодавчі гарантії прав і обов'язків співмешканців, права дитини, репродуктивні права громадян); 2) соціальні послуги (освіта, здоров'я, мінімальні соціальні гарантії у забезпеченні достатку, childcare сервіс (система по догляду за дітьми); 3) інші

дотикові види соціального забезпечення (дешевий громадський транспорт, імміграційне законодавство, підтримка безробітних, дотації, система освіти і підвищення кваліфікації); 4) нетрадиційні компоненти: допомога по догляду за людьми літнього віку; пенсійний внесок для людей з сімейними обов'язками; політика на ринку праці (наприклад, гнучкий графік роботи). Згідно з широким визначенням, сімейна політика може охоплювати всі напрями державної політики, направлені на сім'ю як на інституційну або соціальну групу.

Деякі дослідники висловлюють критичні зауваження стосовно широкого розуміння сімейної політики, оскільки воно утрудняє виділення власне предмету сімейної політики (А. Готьє, Ф.-К. Кауфманн). Також вони вважають, що визначення сімейної політики, запропоноване Ш. Циммерман, обмежує дане поняття виключно тими політиками, які позитивно впливають на становище сім'ї, тоді як та несприятлива сторона, яку можуть носити дії держави, залишається за рамками її розгляду. Однак, на думку Ж. Чернової, чимало політичних рішень негативно позначаються на сім'ї саме через те, що розглядають індивідів поза їх сімейними обов'язками. Як вважає німецький дослідник Ф.-К. Кауфманн, це виступає характерною формою структурної зневаги до сім'ї з боку держави, яку слід враховувати при аналізі сімейної політики. Незважаючи на це, широкий підхід до визначення того, що є сімейною політикою і які заходи до неї відносяться, є достатньо поширеним в західній науковій літературі.

Більшість наукових напрямів, що займаються дослідницьким аналізом сімейної політики, через відсутність потрібних аналітичних даних і дуже великі області, охоплені сімейною політикою, в основному вибирають вузьке визначення даного поняття. Адаже в випадку широкого визначення сімейної політики широкі потенційні предметні сфери сімейної політики дуже ускладнюють процес наукового пошуку за рахунок власної дисперсивності.

Сімейна політика повинна інтерпретуватися як політика в повному значенні цього слова. Умовою сутності сімейної політики є наявність у неї своєї мети, інструментарію і своїх імперативів. Проте визнання сімейної політики, яка може бути доповнювана через інші дії, є доволі проблемним питанням. Адаже проблеми сім'ї торкаються фактично всіх. Імовірно тому у багатьох європейських державах немає окремого міністра у справах сім'ї. Всі міністри займаються проблемою сімей, проте чим більше людей займаються певними аспектами життя в сім'ї, тим менше

стає тих, які займаються специфікою питання розв'язання сімейних проблем. Тому у державі повинен існувати міжвідомчий уповноважений, координуючий дії орган в справі підтримки сімей. Однак, зазначає вчений, виокремлені відмінності між сімейною та соціальною політикою, не виключає застосування однаковою мірою сімейної політики і соціальної політики щодо сім'ї.

На думку чеських учених, сімейна політика не може бути однозначно ідентифікована ні як соціальна, ні як економічна. Не слід сприймати неправомірне ототожнення виробничої і соціальної сфер у соціальній й сімейній політиці. Родина є первинно осередком суспільства, причому як соціальної, так і економічної. З даної тези випливають два важливих висновки: ототожнення цілей соціальної (у тому числі сімейної) і економічної політики приводить до серйозних наслідків у соціальній практиці; сімейна політика не підмінює інші напрямки державної політики, а забезпечує в процесі їхньої розробки і реалізації врахування інтересів родини.

Отже, за допомогою сімейної політики повинні коректуватися принципові державні рішення. Зважування сімейного фактора є обов'язковим при плануванні й оцінці національних і регіональних програм, прогнозуванні розвитку країни. Таким чином, благополуччя сім'ї (не лише у економічному розумінні, але і в розумінні моральному – як «щастя») є пріоритетним критерієм оцінки суспільних явищ, соціальних перетворень. Це ставить проблеми родини в центр суспільної і державної уваги, дає імпульс для їхнього вирішення, забезпечення ресурсами та органічного включення сімейного аспекту у фінансову політику. Відповідно до ідеології ООН, політика і відповідне законодавство, що сприяє зміцненню родини, повинні стати пріоритетними напрямками діяльності національних урядів і міжурядових організацій.

Різноманітність дефініцій сімейної політики спричинює відсутність єдиної думки з приводу терміну сім'я. Тому об'єктом сімейної політики має стати будь-яка сім'я, а не тільки сім'я з дітьми.

Література:

1. Kamerman Sh. B. *The Politics of Parental Leave Policies: Children, Parenting, Gender and the Labour Market* / Sheila B. Kamerman, Peter Moss. Bristol : Policy Press, 2011. 296 p.
2. Gauthier A. *The State and The Family. A Comparative Analysis of Family Policies in Industrialized Countries*. Oxford : Clarendon Press, 1996. 404 p.
3. Hoem J. M. Why does Sweden have such high fertility? *Demographic Research*. 2005. № 13. P. 559–572.
4. Ermisch John F. *Employment Dynamics Among British Single Mothers* / John F. Ermisch, Robert E. Wright. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*. Oxford : Oxford University Press, 1991. Vol. 53. P. 99–122.
5. Gauthier A. *Family Policies in Industrialized Countries: Is There Convergence?* *Population*. 2002. Vol. 57. P. 447–474.
6. *Family Policy: Government and Families in Fourteen Countries* / ed. Sheila B. Kamerman, Alfred J. Kahn. New York : Columbia University Press, 1978. 515 p.
7. Kamerman Sh. B. *The Politics of Parental Leave Policies: Children, Parenting, Gender and the Labour Market* / Sheila B. Kamerman, Peter Moss. Bristol : Policy Press, 2011. 296 p.
8. Hantrais L. *Policy Relevance of Family and Welfare Research*. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2003. 218 p.
9. Zimmerman Sh. L. *Understanding Family Policy: Theories and Applications*. 2nd edition. Thousand Oaks : Sage Publication, 1995. 290 p.
10. Hantrais L. *Social Policy in the European Union*. 3-rd edn. New York: Palgrave Macmillan and St Martin's Press, 2007. 408 p.

References:

1. Kamerman, Sh. B. (2011). *The Politics of Parental Leave Policies: Children, Parenting, Gender and the Labour Market*. Bristol: Policy Press [in English].
2. Gauthier, A. (1996). *The State and The Family. A Comparative Analysis of Family Policies in Industrialized Countries*. Oxford: Clarendon Press [in English].
3. Hoem, J.M. (2005). Why does Sweden have such high fertility? *Demographic Research*, vol. 13, pp. 559–572.
4. Ermisch, John F. (1991). Employment Dynamics Among British Single Mothers. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, vol. 53, pp. 99–122.
5. Gauthier, A. (2002). Family Policies in Industrialized Countries: Is There Convergence? *Population*, vol. 57, pp. 447–474.
6. Kamerman, Sheila B., Kahn, Alfred J. (ed.) (1978). *Family Policy: Government and Families in Fourteen Countries*. New York: Columbia University Press [in English].

7. Kamerman, Sh.B. (2011). *The Politics of Parental Leave Policies: Children, Parenting, Gender and the Labour Market*. Bristol: Policy Press [in English].
8. Hantrais, L. (2003). *Policy Relevance of Family and Welfare Research*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities [in English].
9. Zimmerman, Sh. L. (1995). *Understanding Family Policy: Theories and Applications*. 2nd edition. Thousand Oaks: Sage Publication [in English].
10. Hantrais, L. (2007). *Social Policy in the European Union*. New York: Palgrave Macmillan and St Martin's Press [in English].